

БЪЛГАРСКО СПИСАНИЕ ЗА ОБРАЗОВАНИЕ
БРОЙ 2
2016

BULGARIAN JOURNAL OF EDUCATION
VOLUME 2
2016

НЕОБХОДИМОСТТА ОТ ХРИСТИЯНСКИТЕ ЦЕННОСТИ В СЪВРЕМЕННОТО УЧИЛИЩЕ

СТЕЛА А. БОШНАКОВА

*Stella A. Boshnakova. THE NEED OF CHRISTIAN VALUES IN THE
CONTEMPORARY SCHOOL*

***Резюме** Целта на настоящата статия е да открие необходимостта от християнските ценности в съвременното българско училище. Разглежда се валидността на християнските морални закони в днешното общество и нуждата от високо нравствени учители и възпитатели. Християнското възпитание формира ценностни ориентири и спомага за предотвратяване на процеса на деморализация сред младежите.*

***Abstract** The purpose of the current article is to highlight the need of Christian values in the contemporary Bulgarian school. It looks at the validity of the Christian moral laws in today's society as well as the need of teachers and educators of high morals. The Christian upbringing shapes our worldview and helps us to prevent the process of demoralization among adolescents.*

***Ключови думи** Християнски ценности, Съвременно училище, религиозно възпитание, морал, вяра, деца, младежи*

***Keywords** Christian values, Contemporary school, religious upbringing, morality, faith, children, adolescents*

В последните няколко години усилено се заговори за европейските ценности, особено в контекста на все по-бързо развиващото се глобално общество. България като страна, която осъзнава себе си, като част от Евро-

па също изпитва влиянието на налагащи се нови модели на поведение и липса на ясно изразена позиция относно доминантна ценностна система. Въпреки вековните традиции на българския народ, съхранението и опазването на здравата морална основа при възпитанието на младежите е все по-трудно. Това се дължи отчасти на загубата на моралното ключово звено между интелектуалното развитие на младото поколение и духовното укрепване на ценностната му система. Образци на поведение за младежите стават агресивните, пошли и морално безскруполни личности, чието присъствие по екрани и билбордове е почти всекидневно. На фона на това пост-модерно съвремие българското училище е поставено пред множество въпроси, но безспорно един от най-важните е духовното и нравствено възпитание на децата и младежите.

Философи, етици, и социолози обосновават и доказват разминаването на ценностните приоритети, несъвместимостта на ценностните нагласи. Възпитатели и родители констатираат зачестилите случаи на затруднен диалог с подрастващите. Педагогическата практика алармира за “проблемни деца” и за “проблемни класове”. Психолози и психиатри отбелязват нарасналата тревожност и на деца, и на родители, търсят опорите на здравното поведение, на психичната и морална устойчивост.

Анализът на рисковата социализация и моралните девиации води към размисъл за възможните противодействия на негативния социален контекст. Контролът на социалната среда далеч не се ограничава в рамките на рестриктивните мерки. Специално място се отделя на възможностите за позитивно противодействие от страна на училището, семейството и културните институти [4, с. 3-4].

Църквата, като една силна морална и нравствена опора, може и трябва да окаже своята решаваща роля в изграждането и разбирането на християнските ценности от съвременните младежи. Младите хора несъмнено имат нужда от ясен пътеводител, за разпознаване на доброто и

злото. Християнските морални закони показват пътя към доброто – вяра в Господ Иисус Христос и любов към ближния.

В този смисъл звучи зов към семейството, училището, църквата и културните институции, които имат дълг към обществото и към нашите деца. Зов за тяхното единодействие на основата на общи ценностни приоритети. За създаването на онази среда, която ще стимулира развитието на моралното мислене, поведение и отношение на подрастващите, чрез разгръщането на педагогическите техники, които са в компетенциите на всеки един от институциите на социализация [4, с.7].

Религията и религиозното възпитание са явления универсални, които неизменно съпровождат всеки народ в историческото му развитие. В човешкия дух съществува вечна и неотразима потребност от религиозна вяра, която е вродена в човека чрез Божественото вдъхване и се основава на най-съществените свойства на неговата природа.

Религията е тази, която удовлетворява духовно-нравствените потребности у човека. Религията е тази, която облагородява падналия в беззаконие човек, очиства сърцето и му доставя блаженство, спокойствие и радост в живота. Религията е вяра и знание за Бога, желание и чувства, която импулсира и активизира всички духовни сили и способности у човека. Тя се проявява и като педагогическа потребност на личния, съзнателен и самоопределящ се живот, т.е. да познае себе си, своята вътрешна природа. Религията е неизменна и съществена част в душата на човека, която го изправя пред Бога, чрез личния му избор и свободната му воля [1, с.160].

В нашето съвремие въпросите за вярата и християнските ценности остават някак отдалечени от общественото мнение въпреки дълбоката историческа връзка между книжовността и духовността. От възникването си през Средновековието до днес училището е свързано с морално-християнската ценностна система, която е била ядрото за опазване на националните традиции. Необходимостта от открито представяне на Християнската идеология е съществена поради запазване на уникалната идентичност на българското образование.

Своят най-начален образ българското училище изгражда именно върху основите на християнското просвещение, което оставя траен отпечатък върху поколения български учители и ученици. Един от най – видните български просвещенци епископ Софроний Врачански в своите творби посочва качества като честност, почитеност и скромност, свързвайки ги с библейската етика и ежедневието на българина. Днес действителността разкрива друга картина - липса на морални идеали, апатия и духовно невежество.

Най-сериозното изкушение за младежта днес е поголовното отхвърляне на християнската вяра. Във въздуха се носи идеята, че нашият свят е пост-християнски. Даже мнозинството съвременни "християни" считат, че да си верен на светоотеческото християнство е старомодно невежество [8].

Съвременният човек отхвърля истината за съществуването на Бог и търси своите екзистенциални корени извън Църквата и религията. Постмодерното общество издига на почит материализма във всичките му проявления и консумизма става начин на живот, обезценявайки духовното търсене. В такава среда подрастващото поколение изгражда своя ми-роглед, своето отношение към света и околните и търси начини да докаже своите способности. Това се оказва сериозно предизвикателство към съвременната образователна система, която трябва да се справи с изискванията на модерното образование като едновременно с това съумее да опази моралните ценности на учениците.

Проучвания за последните 3-4 години показват, че всеки четвърти тийнеджър у нас употребява алкохол, цигари или наркотични вещества. През 2012 г. изследване на Европейския училищен изследователски проект за алкохол и други наркотици (ESPAD) класира България сред първите пет държави в Европа по прием на амфетамини сред 16-годишните. В търсене на причинно-следствени връзки за това състояние, в своята последна книга **"120 въпроса и отговора от християнската терапевтична практика"**, сръбският психиатър Владета Йеротич пише: "Как младите днес разрешават своето разпознато и неразпознато безсилие в бунта? Най-често с дрога, алкохол, престъпност и безразборен секс. Когато се стигне до песимистичното откритие, че всеки индивидуален, а и колективен бунт е

безплоден...голямата опасност е на прага, и у този млад индивид и в такова общество, отчаянието става по-силно от надеждата”.

Академик Владета Йеротич прави връзка с богословието и е убеден, че дълбинната причина за попадането във властта на различни зависимости е загубата на смисъла на живота. Най-добрият път към излекуването е връщане на смисъла на живота, и придобиването на "воля за смисъл". Сръбският изследовател е убеден, че страдащият от зависимост се нуждае от някакъв драматичен катарзис, за да пожелае своето лично преобразяване, да премине от един "вехт” към "нов човек в Христа..." [7].

Основно съдържание на религиозното възпитание са духовно-нравствените ценности и качества на личността. Те притежават непреходна значимост и са в основата за формирането и на другите ценности на личността. Определят характера на неговата мотивационна сфера и насоченост на дейността. Духовно-нравствените качества изграждат същността на ценностната система на детската личност и мотивират поведението и действията му. Стимулират отношенията в общността, отличават се с емоционална наситеност и активизират личността за духовно - нравствен живот [1,с.164].

Своите първи впечатления и духовни търсения, детето придобива в семейството, там то изявява своя творчески и емоционален потенциал в най – голяма степен. Непълноценната връзка между родители и деца оказва негативно влияние върху психичното и емоционално състояние на личността. Незачитането на родителския авторитет и липсата на устойчиви модели на поведение, правят детето плахо и нестабилно, неуверено в своите възможности и цели.

Връзката между родителите и училището е изключително важна, тъй като съвместната работа и подкрепа оказва голямо влияние върху по-натъжното отношение на детето към авторитета на родителя и учителя. Уважението към определени личности с висок морален живот допринася за стимулиране на последващи действия в процеса на себеизграждането. Обратното също е вярно. Ако децата не виждат личния пример, а биват

наставлявани само с думи те стават колебливи и несигурни в изграждането на собствените си ценностни ориентири.

„Детето, според проф. прот. Хр. Димитров, е най-младата и нежна пръчка в Божието лозе, напоено с потта и кръвта на Добрия Пастир – на Господа Иисуса Христа”. Сам Спасителят повикал децата, благословил ги, прегърнал ги, възлагал ръцете си върху им и казал: „Оставете децата да дохождат при Мене и не им пречете, защото на такива е царството Божие” (Марк., 10:14; Лук., 18:16-17; Мат. 19:13-15).

За да може да се положи основа на добродетелта, трябва много отрано да се формира в ума на детето истинско понятие за Бога, като за Независимо и Върховно Същество, като Автор и Създател на всички неща, от когото ние получаваме всичко добро и който ни обича и ни дава всички неща и, съобразно с това, да вселим в детето любов и почитание към това Висше Същество. Ако приучим децата да бъдат набожни и прочитат редовно сутрин и вечер някоя къса проста молитва, достъпна за възрастта им и разбирането им, молитва насочена към Бога като техен Създател, Пазител и Благодетел, с това много по-лесно ще се всели в тях истинско понятие за религията и добродетелта, отколкото ако претрупаме умът им с любопитни изследвания върху непостижимото същество на Бог [3, стр. 146,147].

Съвременното училище се оказва в центъра на вниманието, тъй като времето в което живеем изисква множество компетенции от подрастващото поколение. Наред с това сякаш на по - заден план остава възпитаващата функция на училището. Получава се разминаване между емоционалната и професионалната подготовка на много от учениците. Базата знания, която те са натрупали в процеса на своето обучение се оказва недостатъчна за пълноценното им развитие. За да достигне до развитие на пълния си потенциал личността се нуждае от себеосъзнаване и когато това липсва се появява духовна празнота.

Един от най-известните педагози в човешката история Ян Амос Коменски нарича училището „работилница за човещина”. Сравнението никак не е случайно, защото съдържа в себе си основната идея на образованието, а именно изграждане на уникалната човешка личност със своите творчески

търсения и успехи, които да допринесат за развитието на обществото. Качествено развитие може да се случи само в една среда възпитаваща принципи и идеали, които формират личности с достоен характер, хора, които ценят другите около себе си.

В този аспект училището не трябва да бъде само сграда за предаване на определени знания, а източник на добродетели и благочестие. Да се научат децата на добродетели, като милосърдие и грижа за хората в нужда е задължение, както на семейството, така и на училището.

Не можем да не забележим връзката между добродетелта и действието на обучението. Подтика от любов, води учителя към желание за действия продиктувани не от формализъм, а от искреност. Съответно ученикът реагира, не от принуда а от желание. Най-ефективният начин на обучение е този, който успява да въздейства така на ученика, че да го накара да учи с удоволствие.

Св. Йоан Златоуст не смята за образование многоучеността и сухото предаване на външни знания, а благочестието, благоговението и приемането на святост. Той дава предимство на отговорното отношение на родителите и на учителите, на тези, които най-вече дават възпитанието, а не на неопитността на децата.

Светите отци говорят мъдро за разсъдливостта, която е нужна при предаването на възпитание съобразно възрастта на всеки отделен човек. Не всички могат всичко. Не всичко е за всеки по един и същ начин. Те отдават голямо значение на жизнеността на думите на педагозите, които трябва да внимават, за да не бъдат обвинени в мъдрата народна поговорка „Учителю, ти, който поучаваше, но закона не пазеше!“ Същият светец често казва това, че примерът на родителите към децата е всичко. Начинът на разговаряне тук ще повлияе на децата. Ако съпругът обижда, проявява агресия, хули съпругата си, и обратно, децата се нараняват, но и свикват да се държат така. Уважението, любовта, послушанието по-лесно биват вдъхновявани и трудно се преподават чрез сухи слова. Едно е човек да прави това, което му казват от страх, дисциплина, принуждение и задължение, и много по-различно да предпочита волята на другия от любов. В

уроците, в игрите, в състезанията децата от малки трябва да се научат, че богатата се придобиват с труд, усилие, борба, упражнение, търпение и упоритост. Затова не е правилно да им представяме всичко за лесно. Добро е да се научат да полагат усилия, да търсят помощта на другия, да се смиряват, да имат собствени стремежи, да излизат от индивидуализма, егоизма и себелюбието [9].

Жива е вярата, когато се свързва със здрав духовен живот и добри дела. Тя помага на душата да лети над човешките дребнавости. Такъв добър духовен пример отваря вратите на вярата за непросветените [2, с. 157]. Истинската вяра изисква дела, които отговарят на думите. Чистият и праведен живот на християнина е като запалена свещ в тъмна стая, която привлича със своята ярка светлина.

В книгата си, Философско-Религиозни размишления, професор Калин Янакиев изразява това по следния начин: „Какво още може да стане от тази глина? - сякаш пита грънчарят и затова, дори когато е изваял съвършен съд, не отпуска крак и върти ли върти грънчарското колело, а дланите му опитват още някое цвете по повърхността, или още малко изтъняват гърлото, или още веднъж навълняват дръжката. Не може ли да стане и така? - сякаш се пита стопанинът, когато с необяснимо увлечение извива в определени форми.

За майстора-грънчар глиненият съд не е и не бива да бъде просто онова, в което може да се носи вода. За грънчарят той трябва да бъде всичко онова, което глината е веща да бъде. Не е ли това свидетелство, че ангажираността на майстора с неговата работа не е просто икономически мотивирана, не е потребностно – принудена?“ [6,с.86-87].

Съвременното училище е подложено на непрекъснатата смяна на ценностни ориентири поради влиянието на икономическата обстановка. Учителят в съвременното общество е носител на знания, които оправдават определени професионални търсения. Докато в миналото на него се е гледало и като на духовен просветител, постмодерното общество налага на днешният учител позицията на мениджър и организатор. Умението да се осъществи баланс е въпрос засягащ цялото общество. Право и задължение

на българския учител е да бъде носител и преподавател на морални ценности. Следвайки традицията на миналите поколения дори в днешното модерно време българският учител може да използва ефективността на християнския морал при въвеждане на етични правила.

Нравствено-моралните закони на християнската ценностна система са запазили своята актуалност и днес. Много от общопориедите човешки норми се базират на светоотеческите слова на християнските проповедници. И днес намират валидност думите на св. Йоан Златоуст:

„Нека окото да не гледа на нищо лошо, и то ще стане жертва; нека езикът да не говори нищо срамно, и той ще стане приношение; нека ръката да не върши нищо беззаконно, и тя ще стане всесъжение. Но, по-право казано, и това не е достатъчно; ние сме длъжни да вършим и добро: нека ръката да раздава милостиня, устата да благославят обиждащите, слухът постоянно да се упражнява в слушане на Божието Слово. Жертвата, разбира се, не трябва да съдържа нищо нечисто” [5].

Другото крило на душата, стоплена с жива вяра, е доброто дело. Несъмнено вяра без дела е мъртва! Християнинът трябва да обича ближния като себе си и да откликва, когато е в беда и нужда. Този, който показва, че води духовен живот, а не прави добро, няма жива вяра[2, с. 157].

И така, чистата и пряма добродетел, а не някаква си самоуверена дързост, или някои малки хитрости, съставляват най-важната, ако и най-трудната цел, която трябва да се гони с възпитанието. Всички други съображения трябва да отстъпят път на добродетелта и да ѝ дадат първо място. В нея се състои истинското и съществено благо, върху което наставникът трябва да говори. Нека възпитанието употреби всичкото си изкуство за да я укрепи и посади в душата на детето [3,с.63].

Християнското възпитание единствено и целеустремено поставя в основите си формирането и развитието на религиозното чувство у децата и затова то носи отпечатъка на християнската вяра и учение [1,с.163].

Следващите няколко изречения от анонимен автор разкриват реалната необходимост от възраждането на истински християнски ценности и добродетели за благо на цялото ни общество:

„Уважаеми учителю!

Успях да оцелея в концлагер, а там очите ми видяха неща, които не бива да вижда нито един човек...

Как учени инженери строят газови камери;

как квалифицирани лекари отравят деца;

как обучени медицински сестри убиват новородени;

как възпитаници на висши институти изгарят и разстрелват жени и деца...

Затова аз не се доверявам на образованието.

Моля ви помагайте на учениците да станат хора. Така вашите усилия няма да създадат учени чудовища, тренирани психопати, образовани изверги...

Четенето, писането и граматиката са важни единствено тогава, когато помагат на нашите деца да станат по-човечни.”

ЛИТЕРАТУРА

1. Дечев, З. Семейството и религиозното възпитание на детето – Научни трудове на Русенския университет – 2012, том 51, серия 6.2
2. Друмева, В. Православно вероучение за деца. Света гора, Атон, 2007.
3. Лок, Д. Мисли върху възпитанието. София, 1905.
4. Маринова, Е. Морал и социализация на децата и младежите в България. София, 2006.
5. Св. Иоан Златоуст Цариградски Архиепископ, Библиотека ‘Творения на Св. Отци’. София, 1938.

6. Янакиев, К. Религиозно – Философски Размишления. 1994.
7. Йеротич, В. Свобода и зависимост. -<http://www.pravmladeji.org/node/2628> - беседа “
8. Магдалина монахиня. Главните неща на първо място. –Децата в Православната църква днес. - http://www.pravoslavieto.com/docs/glavnite_neshta.htm
- 9 . <http://pravoslaven-sviat.org/2015/06/26/децата-разбират-най-добре-езика-на-любовта-и-смирението> - монах Моисей Светогорец

Стела Александрова Бошнакова
ШУ „Епископ Константин Преславски“
специалност: Педагогика
pedagog.shumen@gmail.com